

BARBARA MAREK-ZBOROWSKA

Problemy kobiet

1. Wprowadzenie

Przedmiotem wielu analiz prowadzonych w ostatnich latach są indywidualne i grupowe strategie radzenia sobie w zmieniającym się społeczeństwie. Ich autorzy, badając społeczne zachowania, starali się rozpoznawać szanse i ograniczenia podejmowanych działań. Z jednej strony doszukiwano się dziedzictwa czasów poprzedniego systemu, z drugiej – coraz częściej zwracano uwagę na podejmowanie nowych wyzwań w zmieniających się warunkach społeczno-ekonomicznych.

Przed przełomem 1989 roku kobiety w Polsce były bardziej aktywne niż w okresie transformacji, a ich pozycja na rynku pracy była bardziej stabilna. Nowa rzeczywistość ekonomiczna stanowiła wyzwanie dla całego społeczeństwa, można powiedzieć, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni w równym stopniu doświadczyli uczenia się funkcjonowania w realiach wolnego rynku. Jednak rynek pracy okazał się bardziej przyjazny dla mężczyzn. W wymiarze ekonomicznym pojawiły się problemy związane z konkurencją na rynku pracy. Rynek stał się bardziej wymagający, a praca bardziej intensywna. Łączenie obowiązków zawodowych i rodzinnych stało się znacznie trudniejsze.

W życiu społecznym kobiety stają się coraz bardziej ekspansywne. Zaczęły się uaktywniać w polityce, gospodarce, społeczeństwie, a zjawisko to okazało się trwałe i nieodwracalne. Kobiety wykorzystały wiele szans transformacyjnych. Przyjmowane przez nie strategie określa się niekiedy „małymi krokami”, ale pozwalają one na zwiększanie udziału kobiet w administracji publicznej, w polityce czy biznesie, i to nie tylko w roli szeregowych pracowników, ale na stanowiskach kierowniczych. Strategie życiowe warte są szczególnej uwagi, ponieważ stanowią efekt zjawisk zachodzących zarówno na poziomie mikro-, jak i makrostrukturalnym. Z jednej strony są skutkiem indywidualnych dążeń i wyborów jednostek wynikających z cech osobowych, z drugiej – manifestują przynależność do określonych zbiorowości i klas społecznych. Wskutek przemian w obrębie systemów produkcji,

zmian ekonomiczno-informacyjnych nastąpiło przeniesienie akcentów z potencjału fizycznego na potencjał intelektualny, wobec tego „siła” kobiet mogła być porównywalna z siłą mężczyzn. Tym samym uległo zmianie zapotrzebowanie na kompetencje, a to doprowadziło do sytuacji sprzyjającej kobietom¹. Celem życiowym kobiet nie jest już tylko zamążpójście, ale również podniesienie poziomu wykształcenia, podjęcie pracy i samorealizacja. Kobiety wchodzi na rynek pracy i odpowiadają na jego wzrastające oczekiwania.

Rozwój społeczny i ekonomiczny miasta wymaga zaangażowania całej społeczności zamieszkującej daną jednostkę terytorialną, zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Kobiety stanowią kluczową grupę podmiotów, które powinny partycypować w jego rozwoju nie tylko ze względu na standardy współczesnych europejskich społeczeństw demokratycznych, ale również w kontekście ekonomicznych i społecznych wymogów zrównoważonego rozwoju². Kapitał ludzki regionu tworzą: wiedza, umiejętności, kwalifikacje, przedsiębiorczość jego mieszkańców. Wysoka jakość kapitału ludzkiego znacząco wpływa na poziom rozwoju społecznego i gospodarczego. Niższy poziom aktywności zawodowej kobiet, wyższe bezrobocie, ograniczona partycypacja w sferze społeczno-politycznej oznacza, że potencjał kobiet nie jest w pełni wykorzystywany. Coraz częściej wskazuje się na zmiany, jakie zachodzą w postrzeganiu wpływu dotychczasowej wiedzy, kwalifikacji i wykształcenia na przebieg karier zawodowych. Wykształcenie, jako element tradycji, było traktowane jako punkt dojścia dla aspiracji indywidualnych, w podejściu zmodernizowanym zaś ma ono wartość instrumentalną: wiedza traktowana kiedyś jako oznaka kulturowego i społecznego awansu oznacza obecnie po prostu zespół kwalifikacji i umiejętności umożliwiających osiągnięcie innych wartości, np. jakości życia rozumianej jako pełnia doznań i intensywności przeżyć³.

Nawiązując do tytułu publikacji, w artykule zwraca się uwagę na udział kobiet w rozwoju Rzeszowa, mierzony poziomem aktywności zawodowej oraz udziałem w lokalnych władzach samorządowych. Co wiemy o kobietach Rzeszowa i ich problemach, oczywiście nie może być rozstrzygnięte w tak krótkiej jak prezentowana formie. Tekst ten zarysowuje wybrane obszary badawcze, a refleksja dotyczy będzie wybranych obszarów aktywności kobiet.

¹ Por. J. Gładys-Jakóbiak, A. Kozłowska, *Kobiety i ich identyfikacje*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2013; K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńskiego i rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Wydawnictwo Nomos, Kraków 2002; A. Titkow, *Tożsamość polskich kobiet. Ciągłość, zmiana, konteksty*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2007.

² A. Wiktorska-Święcka (red.), *Aktywność kobiet na Dolnym Śląsku*, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2011.

³ J. Gładys-Jakóbiak, A. Kozłowska, *Kobiety i ich identyfikacje...*, s. 126.

Dane statystyczne⁴, które obrazują wybrane aspekty zaangażowania kobiet w życie społeczne i gospodarcze miasta, wymagają uzupełnienia o analizę polityki prowadzonej przez władze regionalne i lokalne na rzecz zwiększenia podmiotowości kobiet. Podejście to jest tym bardziej uzasadnione, że formalne gwarancje równości praw kobiet i mężczyzn wydają się niewystarczające wobec społecznych i kulturowych barier utrudniających kobietom obecność w sferze publicznej.

2. Kobiety w Rzeszowie – stan ilościowy i struktura wieku

W poniższej części omówiona zostanie sytuacja demograficzna Rzeszowa, w tym przedstawiona struktura wiekowa ludności. Część demograficzna jest konieczna w ramach analizy sytuacji kobiet. Pozwoli na zobrazowanie odmienności położenia kobiet od sytuacji mężczyzn. Kobiety ze względu na przewagę liczebną⁵, dłuższe trwanie życia od mężczyzn, wysokie wykształcenie stanowią kluczowy kapitał ludzki, który należy wykorzystać do rozwoju miasta i naszego województwa. Piramida wiekowa mieszkańców, podzielona na osoby w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym pozwoli na naskicowanie wstępnego obrazu aktywności ekonomicznej kobiet.

Rzeszów to największe miasto województwa podkarpackiego, koncentrujące ponad 20% ludności miejskiej Podkarpacia. W latach 2003–2005 następowało nieznaczne zmniejszanie się liczby ludności Rzeszowa. Jednak począwszy od roku 2006 tendencja uległa zmianie i liczba mieszkańców systematycznie się zwiększa. To wskazuje na rozwój miasta, zarówno jeśli chodzi o populację, jak i pozostałe wskaźniki związane z rozwojem społeczno-ekonomicznym. Przyrost naturalny jest wyższy w Rzeszowie niż w pozostałych powiatach województwa podkarpackiego. Z dostępnych danych wynika, że w ciągu ostatnich kilkunastu lat najwyższy przyrost ludności wystąpił w Rzeszowie (o 11,9%) w porównaniu z innymi powiatami. Liczba kobiet zwiększyła się o 11,8%, czyli o 10 tys.⁶

Spadek ludności jest częściowo hamowany przez napływowe migracje zewnętrzne. Regionalnie takie zjawisko może być wyrównywane przez napływ

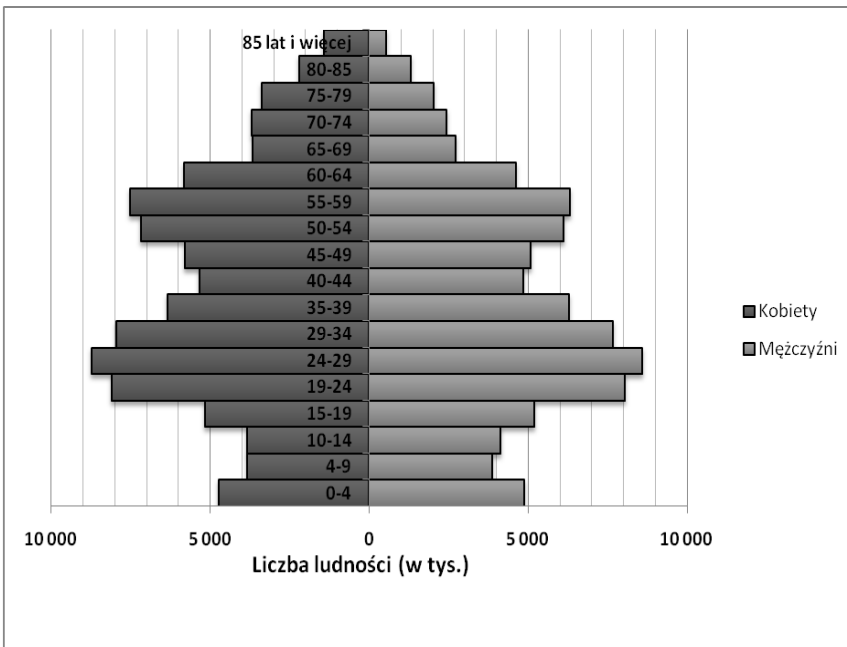
⁴ W tekście powołano się na dane zawarte w publikacjach Narodowego Spisu Powszechnego w 2002 i 2011 r. (w skrócie NSP).

⁵ Obserwowana w Polsce i w województwie podkarpackim przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn dotyczy również Rzeszowa. Zarówno w 2002 r., jak i 2011 r. wśród mieszkańców Rzeszowa kobiety stanowiły 52,7 %. Na każdych 100 mężczyzn przypadało 112 kobiet.

⁶ *Rzeszów w liczbach*, s. 13. http://rzeszow.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_13p04.pdf, data dostępu: 15.10.2014.

ludności z innych miast lub wsi, tzw. napływowa migracja wewnętrzna. W analizowanym okresie w Rzeszowie można zaobserwować pozytywną tendencję, która polegała na stopniowym zmniejszaniu się ujemnego salda migracji, aby w latach 2010 i 2011 osiągnąć wartości dodatnie⁷. Rzeszów jest często wskazywany jako przyszłe miejsce edukacji i pracy⁸.

Dobrym narzędziem obrazującym sytuację demograficzną w Rzeszowie jest piramida wiekowa. Wykres 1 prezentuje dysproporcje w liczbie kobiet i mężczyzn z podziałem na pięcioletnie kategorie wiekowe.



Wykres 1. Ludność Rzeszowa według płci i wieku (w świetle danych NSP 2011 r.)

Źródło: Ludność w województwie podkarpackim, NSP, s. 116-118

Na powyższym wykresie dostrzec można podstawowe dysproporcje w liczbie mieszkańców w poszczególnych kategoriach wiekowych. Widać, iż w Rzeszowie wyraźnie zarysowują się dwa wyże, tzw. boomy demograficzne. Są one zbieżne z danymi dla Polski. Pierwszy z nich odnotowano w okresie powojennym. Na ogół łączy się go ze wzrostem poczucia bezpieczeństwa,

⁷ Tamże.

⁸ D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, *Trajektorie migracyjne województwa podkarpackiego*, Kraków 2010, http://www.academia.edu/3280996/Uwarunkowania_migracji_w_woje_w%C3%B3dztwie_podkarpackim, data dostępu: 15.10.2014.

które pozwoliło na posiadanie dzieci. Drugi wyż demograficzny był następstwem dużej liczby małżeństw zawieranych przez „dzieci” wyżu powojennego w drugiej połowie lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych. W porównaniu z pierwszym drugi boom demograficzny uległ spłaszczeniu i wydłużeniu. Pierwszy wyż odznaczał się gwałtownym wzrostem liczby dzieci w stosunkowo krótkim okresie. Natomiast kolejny charakteryzował się mniejszą dynamiką przyrostu, trwającego więcej lat.

Analiza struktury ludności według płci i wieku mieszkańców Rzeszowa pozwala sformułować wniosek, iż mężczyźni utrzymują stałą przewagę liczebną poniżej 40. roku życia. Między 40.–49. rokiem występuje równowaga, a następnie – w starszych generacjach – zauważalna jest nadwyżka kobiet w danej populacji⁹.

Porównując dane dla Rzeszowa i województwa podkarpackiego, można zauważyć, że w Rzeszowie mieszka więcej kobiet w wieku między 20. a 34. rokiem życia (Rzeszów – 26,2%, Podkarpacie – 23,4%). W populacji kobiet od 25. do 59. roku życia najliczniejszą kategorię stanowią kobiety w wieku 40–49 lat.

Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym w Rzeszowie obniżył się z 19,7% w roku 2003 do 17,1% w 2011 przy równoczesnym wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym (odpowiednio z 13,7% do 16,7%)¹⁰. Uwzględniając płeć mieszkańców miasta, można zauważyć, że kategoria przedprodukcyjna i poprodukcyjna są płciowo zrównoważone. Wśród osób w wieku przedprodukcyjnym było 50,9% mężczyzn i 49,1% kobiet, a w produkcyjnym odpowiednio – 50,3% i 49,7%. Kobiety natomiast osiągają przewagę w kategorii osób w wieku poprodukcyjnym (50,7% kobiet wobec 49,3% mężczyzn).

Ponad połowa mieszkanki Rzeszowa w świetle danych z ostatniego spisu powszechnego pozostawała w związku małżeńskim (52,2 %), prawie połowę mniej stanowiły kobiety niezamężne, a co ósma była wdową. Rozpad małżeństwa zakończony orzeczeniem rozwodu dotyka zdecydowanie częściej mieszkanki Rzeszowa niż pozostałe mieszkanki Podkarpacia (odpowiednio 5,7% wobec 3,2%)¹¹. Niewiele kobiet (589) było w separacji (0,7%), a 1115 (1,4%) pozostawało w kohabitacji. Ponad jedna czwarta mieszkanki Rzeszowa to singielki, a ponad jedna trzecia mężczyzn to kawalerowie.

⁹ *Ludność, stan oraz struktura demograficzna i społeczno-ekonomiczna. Województwo podkarpackie, Rzeszów 2003*, s. 135. file:///C:/Documents%20and%20Settings/amds/Pulpit/ludnos_stan_oraz_struktura_nsp2002.pdf, data dostępu: 3.11.2014.

¹⁰ *Rzeszów w liczbach...*, s. 14.

¹¹ *Ludność w województwie podkarpackim. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2011*, Rzeszów 2013, s. 153–155.

3. Sytuacja społeczno-zawodowa kobiet

Analizę sytuacji kobiet na lokalnym rynku pracy oraz związane z tym problemy rozpoczniemy od omówienia źródeł utrzymania ludności Rzeszowa.

Najwięcej osób w Rzeszowie utrzymuje się z pracy (66,9 tys.) – 57,1 tys. z pracy najemnej, a 9,3 tys. z pracy na własny rachunek. Na niepokojąco wysokim poziomie znajdują się niezarobkowe źródła utrzymania (emerytury i renty). Emerytury pobierało w Rzeszowie 31,2 tys. osób i jest to o 4,4% więcej niż w 2002 r. Przybywająca liczba emerytów wiąże się z czynnikami demograficznymi. Wydłużająca się ścieżka życia i malejąca stopa umieralności prowadzą do powiększania się liczby osób w wieku emerytalnym. Dochodzą do tego również znaczne wahania w poziomie liczby ludności związane z wyżami demograficznymi. W okresie między spisami zmalała natomiast liczba rencistów o 3,4%. Malejąca liczba pobierających świadczenia jest zbieżna z malejącą liczbą osób niepełnosprawnych. Zmiany w przepisach prawnych i zaostrenie przepisów dotyczących przyznawania rent z tytułu niezdolności do pracy i podobnych świadczeń spowodowały znaczne zmniejszenie się zbiorowości osób niepełnosprawnych prawnie. Z kolei zwraca uwagę fakt, że zwiększyła się istotnie (o prawie 40%) w stosunku do wyników spisu z 2002 r. liczba osób niepełnosprawnych wyłącznie biologicznie, tj. takich, które nie posiadają orzeczenia, ale ich subiektywna ocena wskazywała, że miały (odczuwały) całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych¹².

W Rzeszowie w okresie przed spisem powszechnym w 2011 r. prawie tyle samo mężczyzn i kobiet posiadało własne źródła utrzymania – odpowiednio 69,7% i 70,6%. Rozpatrując poszczególne rodzaje źródeł utrzymania z podziałem na płeć, obserwuje się istotne różnice¹³. Ponad jedna trzecia kobiet (35,8%) traktowała dochody z pracy jako główne źródło utrzymania i różnica na niekorzyść kobiet w porównaniu z mężczyznami wyniosła 7 pkt proc. Jednocześnie częściej niż z dochodów z pracy (najemnej i na własny rachunek) kobiety utrzymywały się ze źródeł niezarobkowych (26,4%) i pozostałych źródeł (30,2%). Kobiety pozostające na utrzymaniu stanowiły 27,6% (mężczyźni 25,1%). O ile nie ma wielkich różnic jeśli chodzi o osiąganie dochodów z pracy najemnej między mieszkankami i mieszkańcami Rzeszowa, to kobiety znacznie rzadziej (2,8%) uzyskiwały dochody z pracy na własny rachunek (mężczyźni 6,9%).

¹² *Ludność i gospodarstwa domowe w województwie podkarpackim. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2011*, Rzeszów 2014, s. 140, http://old.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_Raport_NSP.pdf, data dostępu: 20.09.2014.

¹³ Tamże, s. 37 i 41.

Mieszkancki Rzeszowa częściej niż mężczyźni pobierały emerytury (odpowiednio 20,9% i 13,4%), tyle samo kobiet i mężczyzn pobierało renty (3,8%). Dla co czwartej kobiety i prawie co piątego mężczyzny niezarobkowe źródła stanowiły podstawę utrzymania. W kategorii osób o niestabilnych źródłach utrzymania mężczyźni stanowią 6,7%, a kobiety 6,4%. Może to oznaczać, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni wykonują pracę w szarej strefie gospodarki.

Kobiety, niezależnie od rozpatrywanej skali zjawiska – międzynarodowej, ogólnopolskiej, wojewódzkiej czy lokalnej, wykazują słabszą aktywność ekonomiczną niż mężczyźni¹⁴. Widoczne są także dysproporcje między kobietami i mężczyznami w Rzeszowie pod względem aktywności zawodowej, wskaźników zatrudnienia, odsetka osób bezrobotnych czy długości pozostawania bez pracy.

Tabela 1. Wskaźniki aktywności zawodowej a wiek mieszkańców Rzeszowa (w świetle danych NSP 2011 r.)

Wyszczególnienie	Kobiety			Mężczyźni		
	współczynnik aktywności zawodowej w %	wskaźnik zatrudnienia	stopa bezrobocia w %	współczynnik aktywności zawodowej w %	wskaźnik zatrudnienia	stopa bezrobocia w %
	48,3	42,2	12,7	59,5	52,5	11,8
15-24	22,9	15,1	34,1	27,8	19,3	30,5
25-34	79,6	69,7	12,5	85,2	75,8	11,1
35-44	82,4	73,7	10,5	87,2	80,5	7,7
45-54	75,5	67,2	10,9	80,1	70,2	12,4
55-64	31,5	29,0	7,9	56,7	51,5	9,2
65 lat i więcej	2,6	2,4	7,4	8,5	8,2	3,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Aktywność ekonomiczna ludności. Województwo podkarpackie*, Rzeszów 2013

Mieszkancki Rzeszowa są w większym stopniu dotknięte trudną sytuacją na rynku pracy niż mężczyźni. Według danych NSP z 2011 r. w ogólnej liczbie kobiet w wieku 15 lat i więcej dominowały te, które pracy nie miały i jej nie poszukiwały – bierne zawodowo (51,7%). Aktywne zawodowo (pracujące i bezrobotne) stanowiły 48,3%. W przypadku mężczyzn sytuacja była odwrotna. Zdecydowana większość mężczyzn to osoby aktywne zawodowo (59,5%), a biernych zawodowo jest 40,5%. Do głównych przyczyn bierności

¹⁴ *Kobieta na podkarpackim rynku pracy w kontekście działań finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego*, Rzeszów 2012, <http://pokl.wup-rzeszow.pl/cms/upload/edit/file/2012/ewaluacja/raport%20z%20badania%20dot.%20kobiet%20-%20sierpień/Broszura.pdf>, data dostępu: 10.09.2014.

zawodowej kobiet należy zaliczyć: emeryturę (43,4%), naukę i uzupełnianie kwalifikacji (25,7%), chorobę (8,3%) oraz powody osobiste lub rodzinne (9,2%)¹⁵. Poziom aktywności zawodowej kobiet jest niekorzystny i przejawia się niskim wskaźnikiem ich zatrudnienia i wysoką stopą bezrobocia.

Wiek jest zmienną, która istotnie wpływa na podejmowanie aktywności ekonomicznej. Z jednej strony stanowi atut, a z drugiej może utrudniać podjęcie zatrudnienia. Stałą tendencją jest to, że mężczyznom w każdym wieku łatwiej jest znaleźć zatrudnienie niż kobietom. Różnica między udziałem mężczyzn i kobiet w rynku pracy w danych kategoriach wiekowych wynosi nawet powyżej 10%. Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, iż najbardziej optymalny dla aktywności zawodowej kobiet jest okres pomiędzy 35. a 44. rokiem życia. Trudniej jest natomiast podejmować aktywność zawodową kobietom młodym. Związane jest to z tym, że nie mają jeszcze dużego doświadczenia zawodowego, oraz z tym, że zakładają rodziny i zostają matkami. Aktywność zawodowa kobiet gwałtownie spada po 55. roku życia – w Rzeszowie poniżej jednej trzeciej aktywnych zawodowo kobiet, w przypadku mężczyzn wskaźnik ten wynosi 56,7%. Można wysnuć z tego wniosek, iż mamy do czynienia z niekorzystną sytuacją na lokalnym rynku pracy, gdzie obniża się granica wieku, po przekroczeniu której nasilają się dyskryminujące nastawienia pracodawców.

Tabela 2. Wskaźniki aktywności zawodowej a wykształcenie mieszkańców Rzeszowa (w świetle danych NSP 2011 r.)

Wykształcenie	Kobiety			Mężczyźni		
	współczynnik aktywności zawodowej w %	wskaźnik zatrudnienia	stopa bezrobocia w %	współczynnik aktywności zawodowej w %	wskaźnik zatrudnienia	stopa bezrobocia w %
	48,3	42,2	12,7	59,5	52,5	11,8
Wyższe	73,0	67,0	8,2	76,3	71,8	5,9
Policealne	60,3	54,0	10,5	67,1	55,6	17,1
Średnie zawodowe	44,9	37,6	16,3	63,2	55,0	13,0
Średnie ogólnokształcące	33,0	26,9	18,5	47,8	39,6	17,1
Zasadnicze zawodowe	45,0	35,2	21,8	61,7	51,6	16,3
Podstawowe ukończone i gimnazjalne	8,1	5,7	30,0	16,9	11,4	32,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Aktywność ekonomiczna ludności*, NSP 2011

¹⁵ *Aktywność ekonomiczna ludności. Województwo podkarpackie*, Rzeszów 2013, s. 93.

Niezależnie od płci największe szanse na rynku pracy mają osoby z wyższym wykształceniem. Współczynnik aktywności zawodowej kobiet z wyższym wykształceniem w Rzeszowie jest stosunkowo wysoki (73,0%) w porównaniu z danymi dla kobiet z wyższym wykształceniem w Polsce (77,3%), jest najbardziej zbliżony do wartości analogicznego wskaźnika dla mężczyzn. W pozostałych poziomach wykształcenia współczynnik ten osiąga dużo wyższą wartość dla mężczyzn (różnice te sięgają nawet 26,5 pkt proc. w przypadku osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym)¹⁶.

Mieszkancki Rzeszowa są zdecydowanie lepiej wykształcone niż mężczyźni. Przeważają wśród osób z wyższym wykształceniem (56,0%) oraz średnim (53,4%). Wykształcenie zasadnicze zawodowe nadal zajmuje znaczące miejsce w strukturze według poziomu wykształcenia. Według danych NSP z 2011 r. osób o tym poziomie wykształcenia było 21,7% – 1,5 pkt proc. mniej w stosunku do wyników uzyskanych w spisie w 2002 r.

Stosunkowo wysoki wzrost poziomu wykształcenia dotyczy kobiet. W 1988 r. tylko połowa z nich legitymowała się wykształceniem ponadpodstawowym, obecnie już ponad 62%. Kobiety częściej niż mężczyźni mają ukończoną szkołę co najmniej średnią i częściej kończą wyższe uczelnie. Znacznie wzrosła liczba mieszkanki Rzeszowa, które uzyskały wyższe wykształcenie. O ile w 2002 r. dyplom uczelni posiadała co piąta (20,5%), to w 2011 r. co trzecia kobieta (32,2%).

Sytuację kobiet na rynku pracy definiuje także wskaźnik zatrudnienia. W Rzeszowie według danych NSP z 2011 r. wskaźnik zatrudnienia mężczyzn wynosił 52,5%, a kobiet 42,2%¹⁷. Zauważyć też można, iż kobiety częściej były zatrudniane w sektorze publicznym niż prywatnym. Być może świadczy to o preferencjach samych kobiet, które starały się o pracę dającą, zgodnie z obiegowymi opiniami, większe bezpieczeństwo zatrudnienia, lub o bardziej dyskryminującym podejściu do nich prywatnych pracodawców.

Kobiety znacznie częściej podejmowały zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu. Wynika to z dwóch przyczyn. Z jednej strony charakter ich pracy predysponował do zatrudnienia innego niż na cały etat, z drugiej jednak strony można sądzić, iż pracodawcy, świadomi obciążeń rodzinnych kobiet, chętniej zatrudniali je w mniejszym wymiarze godzin.

¹⁶ *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, s. 3 file:///C:/Documents%20and%20Settings/amds/Pulpit/pw_kobiety_i_mezczyzni_na_ryнку_pracy.pdf, data dostępu: 12.12.2014.

¹⁷ *Aktywność ekonomiczna ludności*, Narodowy Spis Powszechny 2011, tab. 1, s. 70–71.

Tabela 3. Pracujące kobiety według statusu zatrudnienia w Rzeszowie w 2002 r. i 2011 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Pracownicy najemni			Pracujący na własny rachunek			Pomagający członkowie rodzin
		razem	pełnozatrudnieni	niepełnozatrudnieni	razem	pracodawcy	niezatrudniający pracowników	
2002								
Ogółem	55171	47743	43791	3952	6533	2705	3828	212
Kobiety	27336	24794	22590	2204	2074	867	1207	108
2011								
Ogółem	66960	57173	52024	5149	9313	2878	6434	392
Kobiety	32190	29001	26169	2833	2956	964	1992	187

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Aktywność ekonomiczna ludności*, Narodowy Spis Powszechny 2011, tab. 9, s. 107–116

Śledząc strukturę osób utrzymujących się z dochodów z pracy w sektorze prywatnym, zauważa się istotne różnice między mężczyznami i kobietami. Istnienie branż sfeminizowanych i zmaskulinizowanych jednoznacznie uwiadcza się w strukturze zatrudnienia oraz w strukturze pracujących w danych branżach. Sektorami najbardziej popularnymi wśród kobiet są: edukacja, administracja, ochrona zdrowia i pomoc społeczna. Potwierdzają się zatem obserwacje społecznych uwarunkowań wybieranych zawodów i sektorów pracy. Tak jak to miało miejsce przy preferencjach kierunków kształcenia, również przy podejmowaniu zatrudnienia kobiety kierują się tradycyjnymi rolami, wybierając sekcje obsługi ludności.

Wśród kobiet wyższy jest odsetek pracujących najemnie i pomagających członków rodzin, a niższy – pracujących na własny rachunek i pracodawców. Wśród pracujących na własny rachunek mieszkańców Rzeszowa kobiety stanowią 31,7%, co dziesiąta kobieta jest pracodawcą, a co piąta (21,4%) prowadzi jednoosobową firmę.

Sytuacja kobiet na rynku pracy w Polsce nadal jest daleka od ideału, niemniej wydaje się, że wskazana powyżej kategoria kobiet może świętować swoje sukcesy. Rosnąca także w Rzeszowie liczba kobiet będących właścicielkami firm dowodzi, że kobiety wykazują się cechami przedsiębiorczymi, które pozwalają skutecznie przełamywać społeczne bariery i aktywnie uczestniczyć w procesach gospodarczych. O przedsiębiorczości mieszkanki Rzeszowa świadczy to, iż częściej niż statystyczna Polka zajmują się prywatną działalnością gospodarczą – średnia dla kraju 2,8%, a dla Rzeszowa 4,4%¹⁸.

¹⁸ *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. Narodowy Spis Ludności i Mieszkań 2011*, Warszawa 2013, s. 54.

Nie sposób w tym miejscu pominąć „strategii prorynkowych” mieszkank Rzeszowa, ale też Podkarpacia, ponieważ ich przedsiębiorczość jest doceniona w wielu publikacjach poświęconych podejmowaniu przez Polaków pracy na własny rachunek¹⁹. Mieszkanki Rzeszowa coraz częściej znajdują uznanie w oczach jego mieszkańców, czego przykładem może być uhonorowanie ich w kolejnych edycjach plebiscytu „Nowin” tytułem „Kobieta Przedsiębiorcza”²⁰.

Na wysoką aktywność Polek w sferze przedsiębiorczości oddziałuje znacząco zarówno czynnik „wypychania” (poczucie współodpowiedzialności za byt ekonomiczny rodziny), jak i czynnik „przyciągania”, odnoszący się szczególnie do młodych, dobrze wykształconych kobiet, związany z poszukiwaniem w biznesie wysokich dochodów i samorealizacji. Można dyskutować, na ile przedsiębiorczość kobiet jest ich szansą, a na ile kobiety są spychane do przedsiębiorczości, bo nie mogą w inny sposób znaleźć bądź utrzymać pracy. Na pewno mamy do czynienia z obydwoma zjawiskami, ale warto mówić też o pozytywnym aspekcie tej sytuacji, czyli o wyjątkowej energii i odwadze kobiet w podejmowaniu przedsiębiorczości.

Istotną kwestią jest również zajmowanie przez kobiety kierowniczych stanowisk. Okazuje się, że mimo iż kobiety w Polsce stanowią ponad 40% ogółu zatrudnionych, fakt ten w zasadzie nie znajduje żadnego odbicia w proporcji osób zajmujących stanowiska kierownicze. W literaturze przedmiotu opisuje się zjawisko tak zwanego „efektu płci”. Jego istota tkwi w obejmowaniu stanowisk zarządzających głównie przez mężczyzn, natomiast kobietom trudniej jest osiągnąć wyższe szczeble kariery.

Ze względu na ograniczenia objętościowe publikacji przyglądnijmy się wybranym dziedzinom. Na przykład sektor związany z edukacją i kulturą jest tym, w którym kobiety zdecydowanie dominują nad mężczyznami w strukturach zarządzających. Wskaźnikiem aktywności kobiet w analizowanych płaszczyznach może być liczba stanowisk kierowniczych, jakie zajmują w instytucjach mieszczących się w szeroko pojmowanym obszarze edukacji i kultury. W sferze edukacji analizowano liczbę stanowisk kierow-

¹⁹ T. Kupczyk, *Kobiety w zarządzaniu i czynniki ich sukcesów*, Wyższa Szkoła Handlowa, Wrocław 2009, s. 18–21; B. Marek-Zborowska, *Struktura i wartości przedsiębiorców Rzeszowa. Studium powstawania nowej klasy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007; *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2011, www.parp.gov.pl, data dostępu: 14.11.2014, s. 11; *Przedsiębiorcy na Podkarpaciu. Fakty, liczby*, PKPP Lewiatan, Warszawa 2013.

²⁰ *Strefa biznesu, podkarpackie*, <http://www.strefabiznesu.nowiny24.pl/rankingi/>, data dostępu: 14.11.2014.

nicznych, jakie kobiety zajmują w placówkach i instytucjach takich jak przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, wyższe uczelnie. Okazało się, że na 56 dyrektorów przedszkoli w Rzeszowie tylko w 5 przypadkach byli to mężczyźni. Dominacja kobiet na stanowiskach dyrektorów przedszkoli jest bezdyskusyjna (91,1%)²¹. Jeżeli chodzi o szkoły podstawowe, to na czele 14 z nich stoją kobiety, a 8 mężczyźni. Oznacza to, że na poziomie szkół podstawowych 63,7% wszystkich dyrektorów stanowią osoby płci żeńskiej. Kobiety pozostają w znacznej większości na stanowiskach dyrektorów gimnazjów (63%) i szkół ponadgimnazjalnych (67,5%). Trzy kobiety i jeden mężczyzna stoją na czele liceów zajmujących wysokie miejsca w rankingu „Perspektyw”²². Można powiedzieć, że stanowisko dyrektora w oświacie jest sfeminizowane. Oznacza to, że w tym przypadku nie zadziałał mechanizm szklanych ruchomych schodów, który wyniósłby mężczyzn na najwyższe stanowiska w oświacie.

Nie ma natomiast kobiet wśród najwyższych władz uczelni mających swoją siedzibę w Rzeszowie: rektorów, prorektorów i kanclerzy. Trzy kobiety pełnią funkcje dziekanów, a 21 prodziekanów. Potwierdza się tym samym reguła, że im wyższy poziom edukacji, tym kobiet jest coraz mniej na najwyższych stanowiskach. W obszarze kultury analizowano liczbę stanowisk kierowniczych, jakie kobiety zajmują w takich instytucjach i organizacjach kulturalnych jak kina, teatry, muzea, galerie, domy kultury, biblioteki i stowarzyszenia kulturalne. W tej sferze przewaga kobiet nie jest już tak zdecydowana, ale i tak w większości przypadków to częściej kobiety zarządzają kulturą. Takie wskaźniki osiągnęte są jeszcze tylko w obszarze pomocy społecznej oraz częściowo w służbie zdrowia, choć żadna z kobiet nie zajmuje kierowniczego stanowiska w funkcjonujących na terenie miasta szpitali, pełnią w nich natomiast funkcje zastępców dyrektorów.

4. Aktywność społeczna kobiet

Praca zawodowa to niejedyne pole działania kobiet z Rzeszowa. Jeśli chodzi o pozostałe sfery aktywności publicznej kobiet, to zwraca uwagę fakt, iż należą do różnych organizacji i stowarzyszeń kobiecych działających na rzecz społeczności lokalnej oraz regionalnej. Badania pokazują, że istotnym powodem zachęcającym kobiety do aktywności jest poczucie satysfak-

²¹ Kuratorium Oświaty w Rzeszowie, http://www.ko.rzeszow.pl/rejestr/adresy/adresy_pp.php, data dostępu: 15.12.2014.

²² [Perspektywy.pl](http://www.perspektywy.pl/), <http://www.perspektywy.pl/>, data dostępu: 15.12.2014.

cji z tego, co robią²³. Zjawisko to jest szczególnie widoczne na poziomie lokalnym, gdzie formułowanie celów działania ma bezpośrednie przełożenie na jasno sformułowane i konkretne potrzeby. Kobiety radne i lokalne działaczki wychodzą poza rodzinę i jej oczekiwania, występują w imieniu zbiorowości. Pytane o motywy, odpowiadają, że problemy na szczeblu lokalnym są im bliższe, lepiej znane, bo wiążą się z konkretnymi ludźmi, z którymi czują więź i solidarność. Poza tym dostają od tych ludzi zachętę, rodzaj psychicznego wsparcia, co także stanowi o sile napędowej do podejmowania działań. Istotne jest też to, że działalność jest podejmowana zwykle blisko miejsca zamieszkania, co pozwala im na łączenie tradycyjnej roli matki i działaczki społecznej.

W 2014 r. stosunkowo wiele kobiet ubiegało się o mandat radnej. Dane wskazują, że sytuacja dotycząca równego udziału płci w wyborach lokalnych bliska jest standardom równych szans, ponieważ kobiety stanowiły prawie 44% kandydatów. W wyborach do Rady Miasta Rzeszowa najwięcej kobiet znalazło się na listach KWW Marty Niewczas – Aktywny Rzeszów – 46,9%, podobnie jak w przypadku list KW Rozwój Rzeszowa Tadeusza Ferencza – 46,0%. W przypadku KW Platformy Obywatelskiej i Nowej Prawicy odsetek ten wynosił 42,9%, a na listach KW Prawa i Sprawiedliwości 40%. Spośród 99 kandydujących kobiet 5 miało przysłowiowe „1”, 7 znajdowało się na listach wyborczych w pierwszej trójce. Pozostałe zajmowały dalsze miejsca.

Wprowadzenie większej liczby kobiet na listy wyborcze nie oznacza automatycznego wzrostu reprezentacji kobiet w strukturach władzy – o tym decydują mieszkańcy. Ostatecznie w Radzie Miasta Rzeszowa VII kadencji znalazło się 25 radnych. W roli radnych zasiadają 4 kobiety, spośród których tylko Jolanta Kaźmierczak pełni funkcję kolejną kadencję, pozostałe kobiety: Grażyna Szarama, Danuta Solarz i Maria Warchoł, debiutują w tej roli. W przeprowadzonych niedawno wyborach nie udało się zasiąść w fotelu prezydenta miasta Marcie Niewczas, długoletniej radnej, byłej wiceprzewodniczącej Rady Miasta Rzeszowa. Kobiety stoją na czele połowy wydziałów (w sumie jest ich 18) oraz są szefowymi biur w Urzędzie Miasta Rzeszowa.

Mieszkancki Rzeszowa działają w różnych stowarzyszeniach i organizacjach funkcjonujących nie tylko na terenie miasta, ale też w województwie podkarpackim. W tym miejscu ograniczono się do wskazania tych inicjatyw, które swoją ofertę kierują przede wszystkim do kobiet. Na początku warto

²³ Badania nt. „Kobiety sukcesu i ich kariery w województwie podkarpackim” prowadzone przez autorkę w Instytucie Socjologii UR.

zwrócić uwagę na reprezentujący różne środowiska Podkarpacki Ruch Kobiet im. Grażyny Gęsickiej. Głównym jego celem jest zwiększenie aktywności kobiet w życiu publicznym. Dotyczy to zarówno aktywności w miejscu zamieszkania, pracy, jak też na szczeblu powiatu, regionu, kraju²⁴. Kolejna inicjatywa związana jest z działalnością Elżbiety Łukacijewskiej, posłanki do Parlamentu Europejskiego. Od 2010 r. z jej inicjatywy odbywają się corocznie konferencje nt. „Kobieta Aktywna”, gdzie kobiety odnoszące sukcesy w różnych dziedzinach dyskutują na temat roli kobiet w polskim życiu społecznym i politycznym²⁵. W kolejnych edycjach uczestniczyły żony byłych prezydentów i żona obecnego prezydenta.

Działające na rzecz kobiet organizacje kobiece zajmują się przede wszystkim najpoważniejszymi problemami społecznymi, które dotyczą kobiety. Są to na przykład kwestie dotyczące bezrobocia, łagodzenia skutków długotrwałego pozostawania poza rynkiem pracy czy dyskryminacji kobiet. Celem ich działania jest także zwrócenie uwagi społeczności regionu na sposób postrzegania kobiet w życiu publicznym i promowanie solidarności kobiet oraz idei realizacji wspólnych przedsięwzięć. Warto przywołać w tym miejscu choćby Stowarzyszenie na rzecz Kobiet Poszukujących Pracy „Victoria”, Stowarzyszenie „Teraz Kobiety” czy Stowarzyszenie Krystyn Podkarpackich²⁶.

5. Działania na rzecz kobiet

Po przeprowadzaniu analizy sytuacji kobiet w Rzeszowie można zauważyć, że ich sytuacja różni się w wielu aspektach od sytuacji mężczyzn. Istnieje wiele problemów mieszkanek Rzeszowa związanych z rynkiem pracy i godzeniem obowiązków. Osobnym tematem jest udział kobiet w życiu publicznym miasta. Autorka niniejszego artykułu podjęła decyzję o wybraniu z tego zestawienia jedynie dwóch obszarów, kluczowych dla poprawy jakości życia kobiet. Dotyczą one równego traktowania kobiet i mężczyzn na rynku pracy oraz aktywizacji zawodowej kobiet. Połączenie tych dwóch grup problemowych jest ważne, a zasadność ich wyodrębnienia została wykazana we wstępie.

²⁴ Przeworsk, nasze miasto, <http://przeworsk.naszemiasto.pl/arttykul/powstal-podkarpacki-ruch-kobiet-im-grazyny-gesickiej,1016759,art,t,id,tm.html>, data dostępu: 11.09.2014.

²⁵ E. Łukacijewska, <http://www.lukacijewska.pl/pl/inicjatywy/podkarpacie>, data dostępu: 17.10.2014.

²⁶ Rzeszowskie Centrum Organizacji Pozarządowych, <http://rcop.rzeszow.pl/>, data dostępu: 17.10.2014.

Alternatywą dla pogarszających się warunków i jakości życia części mieszkanek Rzeszowa jest poszukiwanie takich rozwiązań, które umożliwiłyby kobietom podjęcie pracy lub znalezienie dodatkowych źródeł dochodu. W tym celu wykorzystuje się specjalne instytucje i organizacje, które wdrażają programy, sięgając po środki lokalne i centralne.

Problemy kobiet na rynku pracy były tematem seminarium „Kobiety w badaniach rynku pracy”, które odbyło się 24 listopada 2010 r.²⁷. Zadaniem seminarium miało być upowszechnianie polityki równości płci w rynku pracy oraz wymiana doświadczeń. Wśród podejmowanych podczas spotkania tematów znalazły się m.in. związane z realizacją zasady równości płci w projektach dofinansowanych z EFS, przeglądem badań uwzględniających sytuację kobiet na rynku pracy, rolę administracji publicznej w poszerzaniu wiedzy na temat sytuacji kobiet²⁸.

Eliminowanie dyskryminacji na rynku pracy wiąże się z kolei z koniecznością przestrzegania zakazów dyskryminacji kobiet przy zatrudnianiu, z przeciwdziałaniem bezrobociu i zwiększeniem możliwości zatrudnienia kobiet poprzez organizowanie szkoleń i przekwalifikowań zawodowych, ze szczególnym uwzględnieniem długotrwale bezrobotnych samotnych matek. Temu służą działania wspomnianego już Stowarzyszenia na rzecz Kobiet „Victoria” oraz realizowane przez inne podmioty na terenie Rzeszowa i powiatu projekty²⁹: „Wracam do pracy” (BD Center Rzeszów) – skierowany do kobiet, które urodziły dzieci i zostały zwolnione z pracy, „Ważne sprawy mamy” (ECORYS Polska Sp. z o.o. z Warszawy) – obejmujący bezrobotne kobiety samotnie wychowujące dzieci, „Kobieta na rynku pracy!” (Towarzystwo ALTUM Programy Społeczno-Gospodarcze z Rzeszowa) – kierowany do kobiet w wieku aktywności zawodowej zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu bezrobocia i ubóstwa.

Wspieraniem przedsiębiorczości kobiet, między innymi przez upowszechnianie wiedzy dotyczącej prowadzenia firmy oraz dotacje na ich założenie, zajmuje się Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionalnego SA w ramach projektu „Active women!”. Ta sama agencja prowadziła projekt „Być albo nie być... przedsiębiorcą”, której jednym z beneficjentów były kobiety.

²⁷ Spotkanie zorganizował Wojewódzki Urząd Pracy (WUP) w Rzeszowie w ramach projektu „Podkarpackie Obserwatorium Rynku Pracy”.

²⁸ WUP Rzeszów, <http://www.wup-rzeszow.pl/?cPath=80/278/4>, data dostępu: 12.12.2014.

²⁹ WUP Rzeszów, http://pokl.wup-rzeszow.pl/blind/pl/40,41/1/wyszukaj_projekt.html, data dostępu: 17.12.2014.

Zamierzeniem projektów było także ułatwienie kobietom godzenia obowiązków zawodowych z rodzinnymi. Wydaje się, że świadomość istnienia takich właśnie udogodnień prawno-instytucjonalnych pozytywnie stymulowała postawy kobiet wobec pracy zawodowej i stanowiła czynnik zdecydowanie zwiększający motywację do jej podjęcia. Dotyczyło to szczególnie młodych kobiet. Należy również podkreślić, iż niezależnie od tworzenia systemu przywilejów przez polskiego ustawodawcę kobiety, odpowiadając na wymogi nowych czasów, same wkładają wiele wysiłku w celu poprawy własnej sytuacji. Aby sprostać coraz większym wymaganiom stawianym przez pracodawców i skutecznie konkurować z mężczyznami o pozycję zawodową, kobiety częściej niż mężczyźni uzupełniają wykształcenie, podwyższają lub zdobywają nowe kwalifikacje. Również wśród bezrobotnych kończących szkolenia przeważają kobiety. Problemy kobiet były poruszane na konferencjach organizowanych przez PKPP Lewiatan „Czas na Kobiety” (6 października 2010 r.) oraz „Kobiety dla Podkarpacia” (29 października 2010 r.).

6. Wnioski

Mieszkancki Rzeszowa należy opisywać jako kategorię zróżnicowaną. Są wśród nich kobiety w różnym wieku i o różnym poziomie wykształcenia, z doświadczeniem zawodowym lub bez niego, mające różną sytuację rodzinną. Różnicują je także ścieżki kariery zawodowej i zajmowana pozycja. Niezależnie czy to jest kariera naukowa, w biznesie, elitach władzy czy na innym polu działalności, należy pokazywać ich działalność i opisywać w kontekście osiągniętego sukcesu, satysfakcji oraz pozytywnych przykładów tych, którym się powiodło. Można powiedzieć, iż sukces osiągają ludzie, którzy sądzą, że warto i można zrobić coś nowego, dobrego czy lepszego niż to, co zrobili inni, lub to, co samemu zrobiło się dotychczas³⁰.

Należy podkreślić silny związek sukcesu z przedsiębiorczością. Przedsiębiorczy jest ten, kto osiąga sukces na rynku. Kategoria właścielek firm, podobnie zresztą jak kategoria przedsiębiorców w Polsce, jest mocno zróżnicowana pod względem wielkości posiadanych firm, profilu działalności czy aktywności w różnych dziedzinach. Kobiety spotykamy głównie wśród osób prowadzących własne małe firmy. Niezależnie jednak od motywów, jakie przyświecają kobietom, ich udział w gospodarce jest jej siłą napędową.

Lokalny rynek pracy zdominowany jest przez mężczyzn. To oni wykazują większą aktywność zawodową, co więcej – chętniej są zatrudniani

³⁰ L. Milian, F. Byłok, B. Sztumska, *Sukces życiowy jako wykładnia aktywności rynkowej*, „Prace Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej. Seria Zarządzanie i Marketing” 1(1999), s. 78.

przez pracodawców. Kobiety jako menedżerowie czy osoby zarządzające częściej występują w sferze budżetowej – w oświacie, służbie zdrowia, administracji państwowej.

Problem aktywizacji zawodowej kobiet nie jest uznawany za priorytetowy zarówno przez władze lokalne, jak też przez samych pracodawców. Zwracają na to uwagę także organizacje kobiece, które często postrzegane są jako organizacje małe, niestabilne, a na dodatek feministyczne, co nie ułatwia kontaktu z instytucjami samorządowymi i szukania wsparcia w poprawie sytuacji kobiet.

Wydaje się, że w praktyce nadal istnieje przekonanie, że istnieją pewne zawody, do których kobiety po prostu nie mają predyspozycji. Pracodawcy podejmują decyzje w sprawie zatrudnienia na podstawie własnych opinii dotyczących tego, jakie rodzaje pracy są przez kobiety lubiane. Na ogół uważa się, że ma to być praca czysta i relatywnie łatwa. Nie bierze się natomiast pod uwagę faktu, że kobiety wykonują zawody, które wymagają posiadania tych samych, a niekiedy wyższych kwalifikacji niż profesje męskie, ale są gorzej opłacane. Postępującej feminizacji wykształcenia nie towarzyszą jednak zmiany na rynku pracy czy w dotychczasowym systemie zatrudnienia. Nadal zarówno w polityce, jak i na wyższych stanowiskach kierowniczych, poza sferą budżetową, kobiety stanowią wyjątek.

Inny problem wynika z założenia, iż kobiety tylko częściowo są zainteresowane pracą zawodową. W tym kontekście pojawiają się zawsze dyskusje dotyczące rodziny w systemie wartości kobiet i w związku z tym godzenia przez nie różnych ról społecznych. Polemiki są powszechnie znane i prowadzone z różnych punktów widzenia. W tym miejscu trzeba zwrócić uwagę na sytuację młodych kobiet – dobrze wykształconych, ale coraz częściej pozostających poza rynkiem pracy. Zmieniają się ich strategie życiowe, później wychodzą za mąż i mają mniej dzieci, ale jak pokazują wyniki sondaży, nadrzędna wartość rodziny i dzieci w stosunku do kariery zawodowej nadal utrzymuje się w retoryce i mentalności społeczeństwa. Młode kobiety, wobec zrównania wykształcenia, uświadomiły sobie swoje położenie i zaczęły oczekiwać więcej równości i partnerstwa w pracy zawodowej i rodzinie. Ich oczekiwania zderzają się z przeciwnymi tendencjami na rynku pracy. Trudno jest jednak połączyć karierę zawodową z wypełnianiem tradycyjnie pojmowanych ról żony i matki. Tak więc nowym rodzajem życiowych dylematów kobiet, zwłaszcza młodych, staje się wybór: co pierwsze – rodzina czy kariera?

Badacze procesów transformacji stawiają pytania o zasoby oraz bariery tkwiące z jednej strony w ludziach, a z drugiej – w kulturze i instytucjach ważnych dla przebiegu zmian i kształtu nowej gospodarki. Składają się one bowiem

na kontekst, w którym dokonują się przekształcenia. Rozwój lokalny wymaga maksymalizacji wykorzystania zasobów kapitału ludzkiego, w równym stopniu będącego w dyspozycji kobiet i mężczyzn.

Women's problems

Abstracts

A sociological reflection will pertain selected areas of women's activity in Rzeszow. The article encompasses demographic structure, education and situation of women on a local labour market. An important issue comprises of women's professional activity as well as their entrepreneurship. Data presenting unemployment rate highlight unfavourable situation of women on labour market. The article also presents participation of women in social life and in wielding authority.

Keywords: woman, job, entrepreneurship